

УДК 349.235:351.74

В.В. ГОНЧАРУК, канд. юрид. наук, Харківський національний університет внутрішніх справ

РОБОЧИЙ ЧАС ПРАЦІВНИКІВ ОВС ЯК ОДНА З ОСНОВНИХ УМОВ ЇХ ПРАЦІ

Ключові слова: робочий час, працівники органів внутрішніх справ, умови праці

Питання правового регулювання праці завжди перебували й перебувають у центрі уваги держави, оскільки вони становлять основу її економічної і соціальної політики. Та обставина, що поряд із загальними нормами, які містяться в Кодексі законів про працю України [1], службово-трудові відносини працівників ОВС додатково регулюються спеціальними нормами, створює проблеми в їх практичній реалізації. Специфічний характер завдань і функцій органів внутрішніх справ зумовлює існування певних особливостей проходження служби працівниками ОВС, які іноді пов'язані з обмеженням прав і гарантій працівника і водночас не мають потрібного нормативно-правового відображення, що й стимулювало написання цієї статті, метою якої визначено аналіз робочого часу працівників ОВС як однієї з основних умов їх праці. Її новизна полягає у визначенні робочого часу працівників органів внутрішніх справ саме як однієї з основних умов їхньої праці.

Трудові правовідносини є одними з основних напрямів регулятивного впливу права, і їх правове регулювання в основному відповідає окресленій схемі та повинно або базуватись на чинній системі норм і враховувати її, або змінювати її таким чином, щоб вона була здатною в цілому забезпечити ефективність трудового циклу [2, с.80]. Тобто, мова йде про те, щоб усе нове в правовому регулюванні трудової діяльності гармонійно співвідносилось з уже існуючими положеннями, які витримали перевірку часом.

Окрім цього, нові норми повинні правильно відображати назрілі суспільні потреби, а також бути доскональними з погляду юридичної техніки. Водночас прийняття недосконалого нормативного акту, в якому виявляється неузгодженість з економічними та іншими соціальними потребами або наявні недоліки юридичного оформлення, звичайно викликає колізії в правозастосовному процесі, веде до порушення законності, суб'єктивних прав та інтересів учасників службово-трудових відносин [3, с.25]. Організаційні реформи в системі Міністерства внутрішніх справ України, які відбулись останнім часом, сприяють актуалізації питання умов праці осіб рядового і начальницького складу. Осмислення діяльності працівників органів внутрішніх справ у сьогоdnішніх умовах диктує потребу у формуванні принципово нових підходів до правового регулювання їх трудової діяльності. Наукове дослідження цього питання в сучасних умовах викликає нагальну потребу вдосконалення законодавства у даному напрямку. Аналіз інститутів трудового права на основі досягнутого теоретичного багажу надає можливість побачити недоліки у правовому регулюванні службово-трудових відносин цієї категорії працівників.

Сьогодні органи внутрішніх справ перебувають у досить складному становищі. З одного боку, закони та підзаконні нормативно-правові акти підвищують рівень відповідальності даного інституту державної влади за безпеку громадян та інтереси, що охороняються ним, від протиправних посягань, з іншого – держава, яка переживає складний період виходу з кризи, що об'єктивно пов'язано з політичними та економічними змінами, які відбуваються в суспільстві, неспроможна належним чином забезпечити органи внутрішніх справ та їх підрозділи матеріально-технічним, фінансовим, інформаційним і соціальним забезпеченням, що конче необхідно для виконання оперативно-службових завдань. Враховуючи те, що останнім часом значно змінилась інтенсивність праці працівників органів внутрішніх справ та вимоги су-

спільства до правоохоронних органів узагалі, виникає потреба у розробці науково обґрунтованого бачення подальшого розвитку трудового потенціалу, яке може бути покладено в основу практичних дій, спрямованих на кардинальне поліпшення стану справ у даній сфері.

Незважаючи на те, що певні питання, що стосуються різних аспектів проходження служби в органах внутрішніх справ, або вже розроблені, або успішно розробляються, окремі теоретичні і прикладні проблеми до цього часу недостатньо досліджені і не отримали своєї практичної реалізації. Таким, що потребує подальшого наукового дослідження та закріплення у трудовому законодавстві, є питання умов праці осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ. Сьогодні існує багато суперечностей та неузгодженостей як у самому законодавстві, так і у формуванні єдиного наукового погляду щодо шляхів вирішення зазначеного питання. Одним із основних завдань держави є створення для громадян відповідних умов праці та відпочинку, задоволення їх потреб і бажань, забезпечення законних прав та пільг, адже право кожної людини на належні, безпечні та здорові умови праці – конституційне право, передбачене ст. 43 Основного Закону [4], яке також закріплює Кодекс законів про працю України.

До проблем, що стосуються умов праці працівників органів внутрішніх справ, зверталися В.С. Венедіктов, В.Я. Гоц, М.І. Іншин, О.В. Лаврінченко, К.Ю. Мельник, О.М. Обушенко, І.В. Пахар та ін. На нашу думку, умови праці працівників органів внутрішніх справ можна розглядати як у вузькому, так і в широкому значенні. У вузькому сенсі під умовами оперативно-службової діяльності розуміють конкретну обстановку, у якій відбувається процес професійної діяльності, що характеризується технологічними, організаційними і санітарно-гігієнічними аспектами. У широкому – умови оперативно-службової діяльності можна визначити як комплекс заходів, що забезпечують ефективне виконання

працівником органів внутрішніх справ професійних обов'язків. До них можна віднести режим праці та відпочинку, порядок та умови оплати праці, матеріально-технічне забезпечення, санітарно-побутові умови, систему засобів соціального захисту та ін. [5, с.491–492]. Хоча умови праці осіб начальницького і рядового складу ОВС регулюються єдиними законодавчими актами, нормативними документами та стандартами, проте зміст елементів умов праці працівників органів внутрішніх справ має свою особливу специфіку. Зокрема, їх праця потребує не лише великих фізичних та розумових затрат, а й значних психічних навантажень, компенсація яких повинна відбуватися за рахунок сприятливих умов на їх робочих місцях та поза ними.

Робочий час працівників ОВС є однією з основних умов їх праці. В умовах ринкової економіки робочий час вважається не тільки формою залучення громадян до суспільного виробництва, але й найважливішою гарантією праці та забезпечення необхідного відпочинку. Форми залучення громадян до суспільного виробництва протягом робочого часу визначаються шляхом встановлення законодавством обов'язкової міри праці. Праця як доцільна діяльність, як процес, що існує між людиною та природою, відбувається у часі і має вираз у конкретній мірі. Ця конкретна міра праці, її кількісний вимір і буде робочим часом [6, с.16]. Правове регулювання робочого часу в правовій державі спрямоване на охорону праці і на встановлення міри праці, яка необхідна для суспільства на даному етапі його розвитку. Держава забороняє збільшувати тривалість робочого часу порівняно з визначеними законодавством нормами. Не випадково ст.45 Конституції України передбачено, що максимальна тривалість робочого часу визначається законом.

Д.О. Карпенко вказує, що робочий час – це встановлений законом або на його основі час (неповний робочий час), коли працівник повинен бути на робочому місці й виконувати обумовлену трудову функцію [7, с.333]. Нам дане формулювання видається невдалим,

оскільки в ньому вжито термін «робоче місце», який законодавчо не визначений та не має однозначного тлумачення, що робить дане визначення досить розмитим і не дає можливості чіткого розуміння пояснюваного поняття. На нашу думку, важко не погодитись із колективом авторів, які визначають робочий час як час, протягом якого працівник зобов'язаний виконувати трудову функцію відповідно до трудового договору і законодавства про працю [8, с.317]. Для працівників ОВС О.В. Лавріненко дане поняття характеризує як встановлений законодавством відрізок календарного часу, протягом якого особа рядового чи начальницького складу органів внутрішніх справ, відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку, графіка роботи або умов трудового договору (контракту про службу в міліції), повинна виконувати свої службово-трудова обов'язки [9, с.4].

Отже, загальновизнано робочий час поділяють на такі види:

- нормальний робочий час – це загально-встановлена тривалість робочого часу для всіх працівників, що зайняті на роботах зі звичайними нормальними умовами праці;

- скорочений робочий час – це робочий час, тривалість якого в силу спеціальної норми закону менша за робочий час нормальної тривалості та встановлення якого не тягне за собою зменшення розміру оплати праці;

- неповний робочий час – це робочий час, тривалість якого в порівнянні зі встановленою законом нормальною і скороченою тривалістю зменшена за угодою працівника та роботодавця, з оплатою праці пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку;

- надурочний робочий час – це робочий час, протягом якого працівник виконує свою трудову функцію понад встановлену норму робочого часу.

Надурочні роботи, як правило, не допускаються. Проте, у виняткових випадках, передбачених законодавством, роботодавець може вдаватися до їх застосування. Правовою основою до застосування надурочних робіт

для працівників ОВС є Інструкція про порядок залучення працівників органів внутрішніх справ України до несення служби понад установлений законодавством робочий час, у дні щотижневого відпочинку та святкові дні і надання відповідних компенсацій, затверджена наказом МВС України № 530 від 17.12.1991 р. [10].

Згідно з Інструкцією, особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ до несення служби понад установлений законодавством робочий час, у дні щотижневого відпочинку і святкові дні можуть залучатися тільки для виконання невідкладних завдань щодо боротьби зі злочинністю й охорони громадського порядку за особливих оперативних умов. При цьому під діями за особливих оперативних умов слід розуміти: участь у проведенні заходів з розкриття тяжких злочинів, розшуку особливо небезпечних злочинців, звільнення заручників, попередження та припинення масових безпорядків і групових дій, які порушують роботу транспорту, зв'язку, підприємств, установ і організацій, ліквідації наслідків стихійних лих, аварій, катастроф, епідемій або епізоотій, а також виконання інших невідкладних робіт, від терміновості виконання яких залежить нормальне функціонування органу внутрішніх справ. Виникають питання (а) про доцільність уживання в Інструкції поняття «норми», яке, як відомо, є оціночним, та (б) чи відповідає розширений перелік випадків залучення працівників ОВС до служби понад установлену законодавством нормальну тривалість робочого часу у дні щотижневого відпочинку й святкові дні вимогам КЗпП України?

У п.3 аналізованого нормативного акта передбачено, що підставами залучення працівників ОВС до надурочної служби чи служби у дні щотижневого відпочинку та святкові дні є: письмові накази (вказівки) керівників органів внутрішніх справ; графіки нарядів, чергувань, затверджені керівниками; для водіїв-співробітників – вказівки у подорожньому листі, зроблені начальником (командиром) органу (підрозділу) внутрішніх справ, у роз-

порядженні якого знаходиться даний автомобіль. Також роз'яснюється, що в наказі вказуються причини, що викликали необхідність до залучення працівників до надурочної служби, служби у дні щотижневого відпочинку та святкові дні, перелік працівників, які залучаються до її виконання, тривалість служби. Як виняток, у невідкладних випадках керівники органів внутрішніх справ можуть давати вказівки про залучення працівників до роботи в надурочний час, дні щотижневого відпочинку та святкові дні і в усній формі з подальшим оформленням письмового наказу не пізніше трьох днів, про що йдеться в п.4 Інструкції. І знову постає питання, як зазначене співвідноситься з нормами акта вищої юридичної сили – КЗпП України? Чи не порушуються законодавчі приписи ч.3 ст.71 КЗпП про залучення працівників до роботи у вихідні дні за письмовим наказом (розпорядженням) власника або уповноваженого ним органу?

Зазвичай, у практичних підрозділах ОВС України керівники часто нагадують підлеглим про ненормований робочий час, погоджуючись із чим, працівники особисто ущемляють свої службово-трудові права. Для осіб рядового та начальницького складу нормами спеціального законодавства встановлюється 41-годинний робочий тиждень (ст.22 [11]), що дублюється і в п.21 Положення про проходження служби [12]. У необхідних випадках вони несуть службу понад встановлену тривалість робочого часу, а також у вихідні та святкові дні, але в жодній нормі спеціального законодавства не ведеться мова про ненормований робочий час працівників ОВС. У подібних випадках, на нашу думку, мова йде про надурочну роботу працівників ОВС та про законодавчо встановлений порядок її оплати.

Відповідно до ст.50 КЗпП України, нормальна тривалість робочого часу працівників не може перевищувати 40 годин на тиждень, далі законодавець указує на можливість зменшення тривалості робочого часу при укладенні колективного договору, але ні в якому разі не його збільшення. Саме тому погоджу-

ємось із Н.Б. Болотіною, яка зауважує, що не може бути жодних підстав для суцільного запровадження для всіх атестованих працівників 41-годинного тижня, адже переважна більшість їх працює у звичайному режимі. Переконані, що взагалі відсутні підстави для збереження 41-годинного тижня для працівників ОВС, оскільки загальну норму про встановлення в Україні 40-годинного робочого тижня було введено законом України від 17.11.1993 р. «Про внесення змін до КЗпП України у зв'язку зі встановленням 40-годинного робочого тижня» [13]. Зауважимо, що в сучасних умовах важливим є приведення національного законодавства до міжнародних стандартів [14]. Так, Конвенцію МОП № 47 «Про скорочення робочого часу до 40 годин на тиждень» ратифіковано Президією Верховної Ради УРСР ще 09.06.1956 р. [15]. Враховуючи означене та наявну проблематику, на нашу думку, назріла необхідність закріплення на рівні спеціального законодавства норми, яка би містила поняття робочого часу працівників ОВС та тлумачила основні аспекти його змісту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=322-08>.
2. Юсупов В. А. Право и советское государственное управление : Административно-правовой аспект проблемы / Юсупов В. А. – Казань : Изд-во Казанск. ун-та, 1976. – 263 с.
3. Васильев А. С. Место и роль актов государственного управления в системе организационно-правовых средств управленческой деятельности / А. С. Васильев // Актуальные проблемы государства и права. – Одесса, 1995. – С. 15–28.
4. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>.
5. Пахар І. В. Умови праці в органах внутрішніх справ як соціальна категорія / І. В. Па-

хар // Вісник Нац. ун-ту внутр. справ. – 2002. – № 18. – С. 491–494.

6. Маркс К. Сочинения : в 50 т. : Т. 13 / К. Маркс, Ф. Энгельс. – 2-е изд. – М. : Политиздат, 1959. – 770 с.

7. Правознавство : підручник / А. І. Берлач, С. С. Бичкова, Д. О. Карпенко, А. М. Колодій, А. Ю. Олійник, В. І. Осадчий. – К. : Всеукр. асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 792 с.

8. Науково-практичний коментар до законодавства України про працю / В. Г. Ротань, І. В. Зуб, Б. С. Стичинський. – 6-те вид., доп. і переробл. – К. : А.С.К., 2005. – 976 с.

9. Лавриненко О. В. Правовое регулирование рабочего времени и времени отдыха работников органов внутренних дел Украины : науч.-практ. пособие / О. В. Лавриненко. – Харьков : Знание, 1999. – 36 с.

10. Інструкція про порядок залучення працівників органів внутрішніх справ України до несення служби понад установлений законодавством робочий час, в дні щотижневого відпочинку та святкові дні і надання відповідних компенсацій / затв. наказом МВС України : від 17.12.1991 р., № 530.

11. Закон України «Про міліцію» : від

20.12.1990 р. // ВВР УРСР. – 1991. – № 4. – Ст. 20.

12. Положення про проходження служби рядовим та начальницьким складом органів внутрішніх справ України / затв. Постановою Кабінету Міністрів України : від 29.07.1991 р., № 114 // Збірник нормативних актів України з питань правопорядку / уклад.: Слободянюк В. Г., Лисюченко В. П. – К., 1993. – 507 с.

13. Закон України «Про внесення змін до КЗпП України у зв'язку зі встановленням 40-годинного робочого тижня» : від 17.11.1993 р. // ВВР України. – 1993. – № 47. – Ст. 435.

14. Болотіна Н. Б. Пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового регулювання проходження служби та соціального захисту працівників ОВС / Н. Б. Болотіна // Нормативно-правове забезпечення проходження служби в органах внутрішніх справ України : тези доп. наук.-практ. конф. (5 бер. 2004 р.). – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – С. 26-29.

15. Конвенція МОП «Про скорочення робочого часу до 40 годин на тиждень», № 47 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc>.

Гончарук В. В. Робочий час працівників ОВС як одна з основних умов їх праці / В. В. Гончарук // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 184–188 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11gvvuiip.pdf>

Здійснено аналіз понятійного та категорійного апарату щодо робочого часу працівників органів внутрішніх справ, запропоновано шляхи удосконалення його правового регулювання.

Гончарук В.В. Рабочее время работников ОВД как одно из основных условий их труда

Осуществлен анализ понятийного и категорийного аппарата в отношении рабочего времени работников органов внутренних дел, предложены пути усовершенствования его правового регулирования.

Goncharuk V.V. Working Hours of Workers of Organs of Internal Affairs as One of the Basic Conditions of their Work

The analysis conceptual and category the device concerning working hours of workers of law-enforcement bodies is carried out, ways of improvement of its legal regulation are offered.